

О. М. Наріжна, В. В. Петрушевець, В. М. Попко

Звенигородка

ЗВЕНИГОРОДКА – місто Черкаської області, райцентр. Знаходиться на р. Гнилий Тікич (притока Тікичу, бас. Пд. Бугу), за 114 км від обл. центру та за 12 км від залізнич. ст. Звенигородка. Пл. 10,6 км². Насел. 19 841 особа (2001, складає 87,2 % до 1989), переважно українці. Засн. у часи Київ. Русі. За легендою, за 3 км від сучас. міста на конусоподіб. горі (нині с. Гудзівка) висів дзвін, яким жит. повідомляли про напад ворогів. Саме тому воно й мало назви Звенигора та Звенигород. За ін. версією тлумачиться як дзвінке, тобто славетне місто. Вперше згадується у писем. джерелах під 1394, коли його зруйнували монголо-татари. Від 1506 З. належала польс. королеві та великому князю литовському Сигізмунду I. 1557 звенигород. замок з прилеглими осадами включено в ординацію міст і містечок Великого князівства Литовського. Після Люблін. унії 1569 – під владою Речі Посполитої. Від 1639 – центр староства. Звенигородці брали участь у Визв. війні під проводом Б. Хмельницького. 1648–67 – у складі Корсун. полку. За Андрусів. договором 1667 залишилася під Польщею. Пobl. З. діяв гайдамац. загін на чолі з козаком Медведів. куреня Г. Голим. 1737 і 1743 він штурмував звенигород. замок. 1792 польс. король Станіслав-Август Понятовський надав З. Маґдебур. право. Після 2-го поділу Польщі 1793 – у межах кордонів Рос. імперії. Входила до Вознесен. намісництва. Від 1798 – повіт. місто Київ. губ. У 19 ст. тут набув інтенсив. розвитку чумац. промисел. 1808 у місті проживало 3146, 1850 – 7501, 1867 – 11 201, 1910 – понад 24 тис. осіб. 1819–39 у З. діяла семінарія. 1869 відкрито міське двокласне училище з п'ятиріч. терміном навчання, директором якого був Ю. Кримський. 1892 через місто прокладено залізницю. На поч. 20 ст. у З. засн. реал. училище ім. царевича Олексія (сучасне приміщення СПТУ № 34), 1905 – комерц. училище (заг.-осв. школа № 3), 1911 – жін. двокласну церк.-парафіял. школу (заг.-осв. школа № 1). 1900 працювали пивоварня, 2 парових, 2 водяних і 16 вітряних млинів, 3 цегел. заводи, миловар. завод, 2 маслоробні, 2 ковбасні, 5 пекарень, 3 кузні, 8 слюсар. майстерень, 3 крупорушки. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. Її на теренах повіту тривалий час утримував звенигород. кіш Вільного козацтва. 1920 *С. Терещенко* (народилася у с. Попівка, нині Звенигород. р-ну) відкрила художню школу, 1922 – повіт. музей ім. Т. Шевченка. Від 1927 – смт, від 1938 – місто рай. значення. 1932–54 – у складі Київ. обл. Жит. потерпали від голодомору 1932–33, зазнали сталін. репресій. Від 29 липня 1941 до 28 січня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. Визволена військами 1-го та 2-го Укр. фронтів у ході Корсунь-Шевченків. операції. Нацисти вивезли на

примусові роботи до Німеччини 4894 юнаків і дівчат. На фронтах 2-ї світової війни загинуло 825 жит. міста, 1116 нагороджено орденами і медалями. 1957 на Гнилому Тікичі збудовано міжколгосп. ГЕС (діяла до серед. 1980-х рр., відновлена 2006). Гол. підприємства: ВАТ «[Звенигородський сироробний комбінат](#)», ЗАТ «[Зоря](#)». У З. – 7 заг.-осв. шкіл, 6 дошкіл. закладів, Будинок школяра, ДЮСШ, філія Сх.-Європ. університету, дит. художня школа, дит. школа мистецтв, рай. спорт.-тех. клуб, СПТУ; [Звенигородський краєзнавчий музей](#), мемор. музей А. Кримського, рай. Будинок культури, кінотеатр, центр. рай. б-ка; рай. лікарня, СЕС, будинок інвалідів, санаторій «Радон», мед. центр св. Пантелеймона; відділ. 7-ми банків. Виходить г. «*Шевченків край*». Реліг. громади: УПЦ МП (Свято-Преображен. собор), християн віри євангельської, євангелістів християн-баптистів, свідків Єгови, адвентистів сьомого дня. У З. та її околицях виявлено кам'яні знаряддя праці доби бронзи, речі скіф. часів, поселення черняхів. культури. Тут встановлено мемор. комплекс на честь воїнів-визволителів, стелу та пам'ятний знак «Танк Т-34» на пам'ять про завершення Корсунь-Шевченків. операції, пам'ятник Т. Шевченку. Серед видат. уродженців – зоолог-фауніст 19 ст. І. Криницький, фахівець у галузі теплотехніки [О. Алабовський](#), фізик [В. Горобець](#), фахівець у галузі металургії [В. Єгоров](#), фахівець у галузі електрон. будови твердого тіла [Є. Жураківський](#), астрофізик А. Курочка, фахівець у галузі механіки [В. Львівський](#), лікарі гематолог [Р. Гутник](#), терапевт [Ш. Каменецький](#), нейрохірург [Є. Слинько](#), вет. лікар [О. Ткаченко](#), археолог [Т. Блаватська](#), літературознавець [Ю. Кобилецький](#); філокартист, мистецтвознавець [М. Забочень](#); засл. арх. України [О. Гукович](#); подружжя засл. художники України художник декор.-ужитк. мистецтва *Микола* та майстриня худож. вишивки *Олександра Теліженки*, графіки [З. Горбовець](#) та [Ю. Злочевський](#); співаки нар. арт. УРСР [А. Маняченко](#), засл. арт. УРСР [Є. Деркач](#), засл. арт. України [Т. Кумановська](#), композитор [І. Польський](#), балетмейстер, засл. діяч мистецтв УРСР [М. Заславський](#); військ. діяч, генерал-хорунжий Армії УНР [В. Трутенко](#); політ. діяч [Ю. Кармазін](#). У З. жив мовознавець, сходознавець, історик, академік і 1-й секр. АН УРСР [А. Кримський](#) (підготував до друку працю «Звенигородщина: Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектичного», К., 1930). На поч. 1820-х рр. на службу в гусар. полк у З. за сатир. вірші переведено партизана рос.-наполеон. війни 1812 Д. Давидова. Приїздили Т. Шевченко, рос. байкар І. Крилов і рос. поет О. Пушкін. Тут мешкає краєзнавець [В. Мицик](#).

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Звенигородка / О. М. Наріжна, В. В. Петрушевець, В. М. Попко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-16607>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).